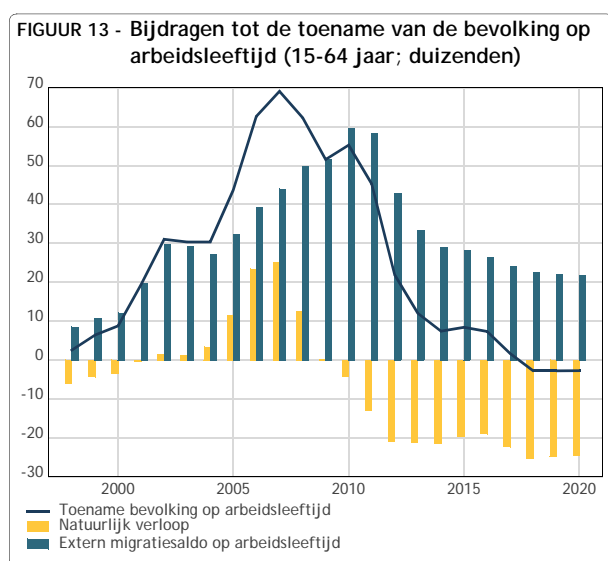

3. De arbeidsmarkt

3.1. Demografie en arbeidsaanbod

De demografie ondersteunt de groei van het arbeidsaanbod niet langer...

De toename van de bevolking op arbeidsleeftijd viel sterk terug in de eerste helft van dit decennium, van +55 300 personen in 2010 tot +7 500 personen in 2014 (figuur 13).

Eenzijds werd haar natuurlijk verloop¹ negatief in die periode, voornamelijk omdat de omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar werden, sterk toenam. Anderzijds werd het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd minder positief, vooral omdat de immigratie uit niet-EU-landen gevoelig afnam. Op middellange termijn wordt het natuurlijk verloop van de bevolking op arbeidsleeftijd nog negatiever, naarmate sterker bevolkte cohorten 65 jaar worden. Bovendien zou – op basis van de hypothesen in de jongste Demografische vooruitzichten² – ook het extern migratiesaldo verder afkalven, vooral omdat de strengere regelgeving op het vlak van gezinshereniging de immigratie vanuit niet-Europese landen afremt. De toename van de bevolking op arbeidsleeftijd blijft dit en volgend jaar nog op het

zelfde peil als in 2014, maar zakt fors in 2017 en wordt zelfs licht negatief vanaf 2018. Over de gehele periode 2015-2020 (zie tabel 7 aan het einde van de afdeling) bedraagt de toename afgerond 9 000 personen, gevoelig minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+193 000 personen). Het aandeel van de leeftijdsklasse 50-64 jaar blijft oplopen, ten koste van de leeftijdsklassen 25-49 jaar en 15-24 jaar.

Niet alleen valt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk terug op middellange termijn, bovendien neemt ook nog eens het gewicht van bevolkingsgroepen met relatief lagere activiteitsgraden toe. Dat drukt de groei van de macro-economische activiteitsgraad³ (tabel 6, lijn 2A: gemiddeld met 0,09 ppt per jaar), méér bovendien naarmate de periode vordert. De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod bedroeg nog 0,10 ppt in 2014, maar wordt negatief vanaf 2017 en valt terug tot -0,18 ppt op het einde van de periode (figuur 14). Gemiddeld over de periode is de bijdrage van de demografie nu negatief (tabel 6, lijn 3A: -0,07 ppt per jaar), terwijl zij de jongste zes jaar nog 0,41 ppt per jaar bedroeg.

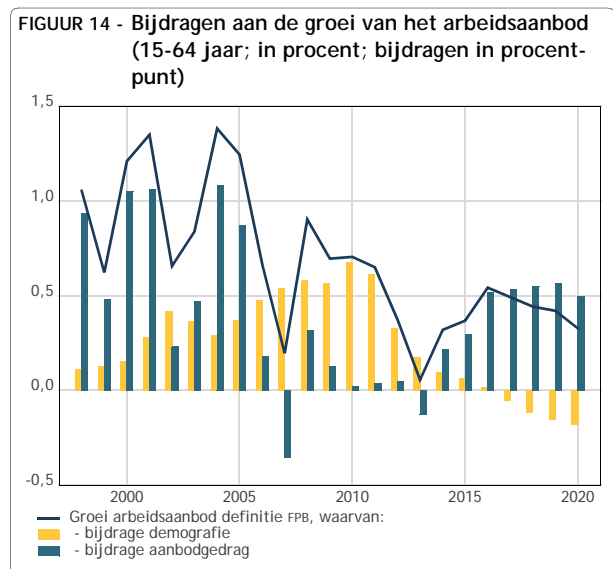
1. Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.
2. Demografische vooruitzichten 2014-2060. Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftecoëfficiënten. FPB-ADS, maart 2015. Voor een nader inzicht in de hypothesen die gebruikt werden bij de projectie van de internationale migratie, zie VANDRESSE, Marie, Une modélisation de l'évolution future de la migration internationale, Working Paper 2-15, FPB, maart 2015.
3. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

TABEL 6 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdragen aan de jaarlijkse groei in procentpunt (ppt)

	2003-2008	2009-2014	2012	2013	2014	2015	2016-2019	2020	2015-2020
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,72	0,45	0,30	0,17	0,10	0,12	0,01	-0,04	0,02
2. Groei activiteitsgraad	0,15	0,02	0,07	-0,11	0,22	0,25	0,46	0,37	0,41
2A. Bijdrage demografie	-0,29	-0,04	0,02	0,01	-0,01	-0,05	-0,09	-0,14	-0,09
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,43	0,05	0,05	-0,12	0,22	0,30	0,54	0,50	0,49
15-24 jaar	-0,15	-0,25	-0,23	-0,32	-0,23	-0,10	-0,02	0,00	-0,03
25-49 jaar; vrouwen	0,18	0,03	0,02	-0,04	0,05	-0,06	0,03	0,02	0,01
25-49 jaar; mannen	-0,05	-0,10	-0,06	-0,10	-0,01	-0,07	-0,02	-0,01	-0,02
50-64 jaar; vrouwen	0,34	0,28	0,24	0,23	0,29	0,31	0,30	0,26	0,29
50-64 jaar; mannen	0,11	0,09	0,09	0,10	0,12	0,22	0,25	0,22	0,24
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	0,87	0,47	0,38	0,06	0,32	0,37	0,47	0,33	0,43
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,44	0,41	0,33	0,18	0,10	0,06	-0,07	-0,18	-0,07
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,43	0,05	0,05	-0,12	0,22	0,30	0,54	0,50	0,49

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

...maar waar wijzigingen in het aanbodgedrag in het recente verleden globaal nauwelijks bijdroegen...

Voor wijzigingen in het aanbodgedrag¹ geldt dat hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds het midden van het voorbije decennium was weggevallen (figuur 14). Positieve bijdragen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar (verlies aan relatief belang van het brugpensioen; stijgende participatie van opeenvolgende vrouwelijke cohorten) werden in die periode volledig gecompenseerd door negatieve of teruglopende bijdragen in de overige leeftijdsklassen (tabel 6; figuur 15). Zo hebben de hervormingen in het hoger onderwijs zowel geleid tot een verlenging van de gemiddelde studieduur als tot een toename van het aantal personen dat zich aanbiedt voor hogere studies, wat mee de structurele daling van de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen verklaart. In de klasse 25-49 jaar

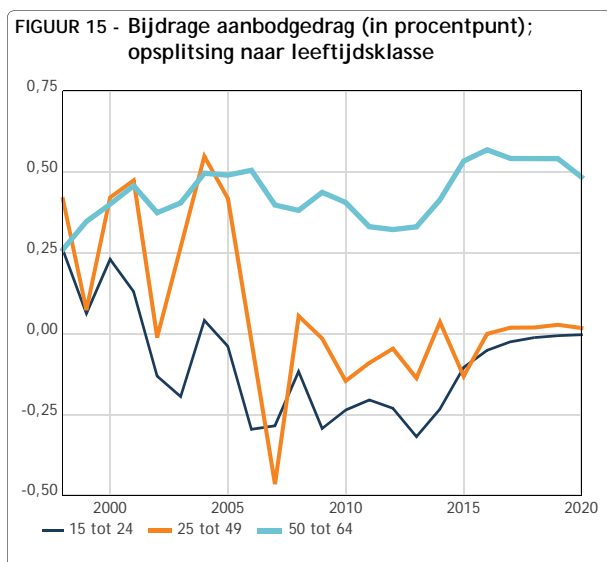
dooft de positieve cohortegerelateerde dynamiek in de evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden dan weer langzaam uit. Ten slotte hebben ook de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen gewogen op de evolutie van de (via administratieve cijfers gemeten) activiteitsgraden.

Ook in 2013 bleef de bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden onder 50 jaar nog sterk negatief, respectievelijk -0,32 ppt in de klasse 15-24 jaar en -0,14 ppt in de klasse 25-49 jaar. De toename van de activiteitsgraden op oudere leeftijd (bijdrage van 0,33 ppt) was onvoldoende groot om die evolutie goed te maken, zodat wijzigingen in activiteitsgraden negatief bijdroegen tot de groei van het arbeidsaanbod (-0,12 ppt). Bovendien halveerde ook nog eens de demografische bijdrage, zodat de groei van het arbeidsaanbod sterk terugviel in dat jaar (van 0,38 % tot 0,06 %).

1. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

...worden zij nu de drijvende kracht achter de toename van het arbeidsaanbod...

Vorig jaar zwakte de negatieve dynamiek in de activiteitsgraden onder 50 jaar enigszins af, en werd de evolutie van de activiteitsgraden bij 55-plussers bijkomend ondersteund via de eindeloopbaanmaatregelen (hervorming van het TBS-stelsel in het onderwijs; verstrenging van de voorwaarden om op vervroegd pensioen te gaan) die nog genomen werden door de vorige regering. De globale bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden werd daardoor terug beduidend positief (0,22 ppt) en compenseerde ruimschoots de verdere afzwakking van de demografische bijdrage, zodat de groei van het arbeidsaanbod aantrok tot 0,32 %.

Vanaf dit jaar zou de daling van de arbeidsmarkt-participatie bij jongeren geleidelijk minder sterk worden, om op middellange termijn volledig te verdwijnen (figuur 15). De bijdrage in de klasse 25-49 jaar ondervindt dit jaar nog de negatieve impact van de hervorming van het systeem van inschakelingsuitkeringen voor werkloze schoolverlaters (de vroegere wachtuitkeringen). Bovenop de strengere controles op actief zoekgedrag, worden nu immers de gevolgen voelbaar van de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen. Bovendien worden de voorwaarden voor het verkrijgen van de uitkering dit jaar verder verstrengd. Die maatregelen gaan gepaard met een verhoging van het aantal personen dat beroep doet op het leefloon. Zij zorgen er ook voor dat een aantal personen zich min-

stens tijdelijk terugtrekt uit de arbeidsmarkt (of in elk geval niet langer als werkzoekende geregistreerd wordt), met een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. Tijdens het verdere verloop van de projectieperiode wordt de bijdrage van de klasse 25-49 jaar terug (licht) positief, uitsluitend bij vrouwen weliswaar, waar cohorte-effecten nog in beperkte mate een rol spelen.

...vooral door de eindeloopbaanmaatregelen...

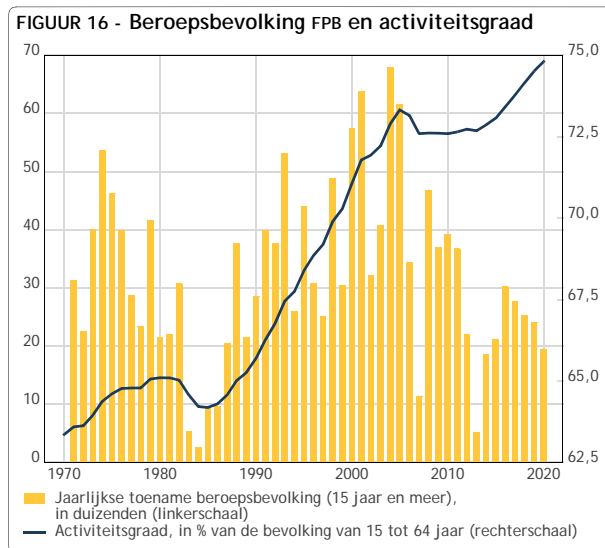
In de hogere leeftijdsklassen zorgen cohorte-effecten bij vrouwen op middellange termijn nog steeds voor een positieve impact op de evolutie van de activiteitsgraden. Dat de bijdrage van het aanbodgedrag in deze leeftijdsklasse op een nog hoger peil komt te liggen dan voorheen, is echter het gevolg van beleidsmaatregelen die genomen werden door de voorgaande en de huidige regering. Zo blijven de verhoging van de minimumleeftijd en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen gedurende de gehele periode extra stimulansen geven aan de groei van het arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 60-64 jaar.

In het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelag (SWT, het voormalige brugpensioen) worden zowel de instapleeftijd verhoogd als de loopbaanvoorwaarden voor instroom verder verstrengd. Bovendien is vanaf dit jaar een 'aangepaste beschikbaarheid' voor de arbeidsmarkt vereist voor nieuwe instromers in het stelsel, die vanaf nu dus beschouwd worden als niet-werkende werkzoekenden en op die manier de administratief gemeten werkloosheid en beroepsbevolking verhogen. Het aantal SWT'ers daalde al fors tijdens de afgelopen drie jaar (-12 100 personen in totaal), maar zou onder impuls van de genomen maatregelen op middellange termijn nog eens halveren (-52 000 personen) en tegen het einde van de periode terugvallen tot 55 200 personen, waarvan ruim twee derde 'aangepast beschikbaar' voor de arbeidsmarkt zal zijn en dus deel zal uitmaken van het arbeidsaanbod¹.

1. Op te merken dat ook het stelsel van oudere werkloosheid verder afgebouwd wordt (geen nieuwe instroom in het statuut), zodat binnen de beroepsbevolking volgens definitie FPB een verschuiving plaatsvindt van niet-werkzoekenden naar personen die minstens "aangepast beschikbaar" moeten blijven voor de arbeidsmarkt (zie verder afdeling 4).

Onder invloed van die maatregelen klimt de bijdrage in de klasse 50-64 jaar van 0,41 ppt vorig jaar tot 0,53 ppt in 2015 en blijft zij ook tijdens het vervolg van de projectieperiode rond 0,50 ppt. Omdat daarnaast ook de bijdragen in de klassen onder 50 jaar minder negatief zouden worden dan tijdens de afgelopen zes jaar, ligt de totale bijdrage van gedragswijzigingen nu gevoelig hoger dan toen (0,49 ppt per jaar tegen 0,05 ppt per jaar). Dat compenseert grotendeels het wegvallen van de demografische bijdrage, zodat de gemiddelde groei van de beroepsbevolking nu (0,43 % per jaar) vrijwel even hoog ligt als toen (0,47 % per jaar), maar deze keer uitsluitend gedragen wordt door wijzigingen in de activiteitsgraden.

...zodat de globale activiteitsgraad fors klimt en de groei van de beroepsbevolking op peil blijft.

De toename van de beroepsbevolking versnelt van +18 600 personen in 2014 tot +21 200 personen in 2015 en bereikt een hoogtepunt van +30 200 personen in 2016 (figuur 16). Onder invloed van het verdere verlies aan demografische impulsen, kalft de toename van de beroepsbevolking vervolgens geleidelijk af, tot +19 400 personen in 2020. Dat wijzigingen in het aanbodgedrag tijdens de gehele periode onverminderd blijven bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod, komt tot uiting in de gestage stijging van de macro-economische activiteitsgraad. Die was op ongeveer hetzelfde peil gebleven sinds het midden van de jaren 2000, maar zou op middellange termijn klimmen van 72,9 % tot 74,8 %, ondanks het feit dat veranderingen in de

leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd negatief wegen op zijn evolutie.

TABEL 7 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	08-02	14-08	20-14	08-02	14-08	20-14
15-24 jaar	50	24	-32	-37	-48	-32
25-49 jaar	2	-19	-42	32	-44	-42
50 jaar en meer	246	189	84	268	250	222
Mannen	144	94	-2	71	37	55
Vrouwen	154	100	11	192	121	92
Totaal	299	193	9	263	159	148

De gecumuleerde toename van de beroepsbevolking over de gehele projectieperiode bedraagt afgerond 148 000 personen (tabel 7), niet zoveel minder dan de toename die tijdens de afgelopen zes jaar (159 000 personen) werd opgetekend. Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft verder verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen. Het aandeel van vrouwen in de totale beroepsbevolking stijgt van 46,6 % in 2014 tot 47 % in 2020, dat van de klasse 50 jaar en meer van 28,9 % tot 32,2 %. De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking was al geklommen van 38,4 jaar in 1997 tot 41,5 jaar in 2014 en stijgt verder tot 42,3 jaar in 2020.

3.2. Arbeidskosten, brutolonen, loonwig, productiviteit en loonaandeel in de sector der ondernemingen

Daling van de nominale en reële arbeidskosten in 2015-2016 als gevolg van het federale arbeidskostenbeleid...

In 2015-2016 zullen de nominale arbeidskosten¹ per uur in de sector van de ondernemingen dalen met 0,1 % en 0,2 % (tabel 8). Rekening houdend met de toegevoegdewaardeprijzen zullen de reële arbeidskosten dalen met 1,1 % en 1,2 %. In 2015 is dit het gevolg van de tijdelijke opheffing van de automatische koppeling van de brutolonen aan de gezondheidsindex², de blokkering van de brutolonen vóór indexering, de daling van de ontslagpremies, en de daling van de bijdragevoeten voor de Fondsen Sluiting Ondernemingen. In 2016 wordt een pakket loonlastenverlagingen in het kader van het competitiviteitspact toegekend (structurele werkgeversbijdrageverminderingen³, sociale maribelsubsidies⁴ en nacht- en ploegenarbeidsubsidies⁵) en zullen de brutolonen vóór indexering als gevolg van het sociaal overleg beperkt stijgen. De stijging van de brutolonen vóór indexering in 2016 (0,5 %⁶) zal bestaan uit een normaal fiscaal en parafiscaal belastbaar deel (0,4 %) en voor het overige uit een fiscaal en parafiscaal onbelast deel.

TABEL 8 - Ontwikkeling van de arbeidskosten, hun samenstelling en hun macro-economische determinanten - sector der ondernemingen incl. dienstenchequebedrijven en PWA-agentschappen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	1986-2020	1986-1996 Vóór wet loonnorm	1997-2014 Sinds wet loonnorm	2015-2020	2015 IPA	2016 IPA	2017-2020
Ex post samenstelling van de arbeidskosten							
1. Nominale arbeidskosten per uur	2,75	4,44	2,22	1,22	-0,12	-0,18	1,91
Verandering toe te schrijven aan ^a :							
- indexering	1,73	1,97	1,90	0,78	0,18	0,11	1,09
- brutolonen per uur vóór indexering	1,07	2,25	0,47	0,71	0,07	0,45	0,93
- netto parafiscale voet	-0,07	0,17	-0,16	-0,27	-0,38	-0,74	-0,12
* waarvan totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,07	0,26	0,06	-0,24	-0,40	-0,53	-0,13
* waarvan loonsubsidies ^c	-0,15	-0,09	-0,22	-0,02	0,03	-0,20	0,01
Reële arbeidskosten per uur en theoretische macro-economische determinanten^d							
2. Reële arbeidsproductiviteit per uur	1,27	2,18	0,87	0,84	0,52	0,65	0,97
3. Werkloosheidsgraad FPB (niveau in %)	12,60	12,48	12,98	11,64	12,26	12,07	11,37
4. Loonwig ^e	-0,03	-0,07	0,13	-0,41	-1,36	-0,91	-0,05
Verandering toe te schrijven aan:							
- interne ruilvoet ^f	0,01	-0,32	0,24	-0,11	-0,71	0,12	-0,02
- belastingen vraagzijde arbeidsmarkt ^g	-0,07	0,17	-0,16	-0,27	-0,38	-0,74	-0,12
- belastingen aanbodzijde arbeidsmarkt ^h	0,04	0,07	0,04	-0,03	-0,28	-0,29	0,09
5. Reële arbeidskosten per uur ⁱ	0,95	2,09	0,59	-0,07	-1,06	-1,20	0,47

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Wettelijke, extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen. De wettelijke bijdragen zijn na aftrek van de algemene werkgeversbijdrageverminderingen terwijl de doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen als loonsubsidies worden behandeld, dit in overeenstemming met de richtlijnen van ESR 2010.

1. De arbeidskosten zijn gedefinieerd als de brutolonen vermeerderd met de werkgeversbijdragen waarvan de algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en andere loonlastenverlagingen ten gunste van de werkgevers in mindering worden gebracht.
2. De indexering van de brutolonen zal in de privésector slechts bij de volgende overschrijding met 2 % van de relevante index opnieuw toegepast worden.
3. Verhoging van het basisforfait met 28 euro per kwartaal per VTE en verhoging van de lageloongrens (voor een VTE per kwartaal) met 960 euro, geïndexeerd aan de lageloongrens van de werkbonus, in januari 2016 voor de werknemers die niet onder de sociale maribel of de beschutte werkplaatsen vallen.
4. Verhoging van het sociale maribelforfait met 28 euro per kwartaal per VTE in januari 2016.
5. Verhoging van het loonsubsidiepercentage (t.o.v. de brutolonen van de betrokken prestaties) van 15,6 % naar 20,4 % vanaf januari 2016.
6. Wegens die beperking lijkt het weinig waarschijnlijk dat de beslissing om vanaf 2016 de periode van gewaarborgd loon in geval van ziekte ten laste van de werkgevers met één maand te verlengen, effectief zal opgelegd worden.

- c. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (zie elektronische statistische annex).
- d. Volgens modellen van collectieve loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers worden de reële arbeidskosten bepaald door de reële arbeidsproductiviteit en de loonwage (positieve correlatie) en de werkloosheidsgraad (negatieve correlatie).
- e. Verhouding tussen arbeidskosten (na aftrek van loonsubsidies) tot nettolonen, gecorrigeerd voor de verschillende evolutie van de toegevoegde waardeindexator en de consumptieprijsindex.
- f. Verhouding van de consumptieprijsindex tot de toegevoegde waardeindexator.
- g. Werkgeversbijdragen (na werkgeversbijdrageverminderingen) minus loonsubsidies. In 2015: daling van de bijdragevoeten 'Fonds Sluiting Ondernemingen', afschaffing van de bijdrage 'Betaald educatief verlof', invoering bijdrage 'Risicogroepen'.
- h. Werknemersbijdragen (na werknemersbijdrageverminderingen) en bedrijfsvoorheffing.
- i. Gedefleerd met toegevoegdewaardeindexator.

...gevolgd door een gematigde groei van de nominale arbeidskosten op middellange termijn.

Vanaf 2017 zullen de nominale arbeidskosten per uur groeien aan gemiddeld 1,9 % per jaar, een tempo dat lager is dan in de periode van loonnormen in het verleden (1997-2014), nl. gemiddeld 2,2 % per jaar. De reële arbeidskosten per uur zullen met gemiddeld 0,5 % per jaar toenemen, minder dan de reële productiviteitsgroei (gemiddeld 1,0 % per jaar). Voor de brutolonen vóór indexering impliceert dit een groei van gemiddeld 0,9 % per jaar. De brutoverloning in 2017-2020 zal dus hoger zijn en ook meer in tred met de reële productiviteitsgroei als in 1997-2014, toen de reële productiviteit met gemiddeld 0,9 % per jaar groeide maar de brutolonen vóór indexering slechts met gemiddeld 0,5 % per jaar toenamen.

KADER 2 - Stabiele loonwage in 2017-2020

Na 2016 blijft de loonwage nagenoeg stabiel omdat de consumptieprijsindex ongeveer even snel zullen stijgen als de toegevoegdewaardeindexator en omdat de dalende lasten op de vraagzijde van de arbeidsmarkt (werkgeversbijdragen minus loonsubsidies) grotendeels gecompenseerd zullen worden door de stijgende lasten op de aanbodzijde (werknemersbijdragen plus bedrijfsvoorheffing op lonen).

De dalende lasten aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt (zie elektronische statistische annex) drukken de loonwage. Daarbij speelt de invloed van het tweede pakket 'structurele werkgeversbijdragen'¹ van het competitiviteitspact in 2019 op de gemiddelde wettelijke bijdragevoet terwijl de aangerekende bijdragevoet verder afneemt naarmate de stock van werklozen met bedrijfstoelag afkalft en de ontslagvergoedingen dalen dankzij de heroplevende conjunctuur. Gemiddeld zal de loonsubsidievoet stijgen, dit onder impuls van het tweede pakket 'nacht- en ploegenarbeidsubsidies'² (ondergebracht in de rubriek 'bedrijfsvoorheffing') en 'sociale maribel'³ (ondergebracht in de rubriek 'Sociale Zekerheid') van het competitiviteitspact in 2019.

Voor het overige zal de bron van de loonsubsidies boekhoudkundig verschuiven van federale naar gewestelijke doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en van de Sociale Zekerheid (dienstencheques, activeringen) naar de Gewesten als gevolg van de Zesde Staatshervorming. De gezamenlijke impact van de federale en gewestelijke doelgroepverminderingen op de arbeidskosten zal licht dalen wegens hun forfaitaire aard. We houden ook rekening met een beperkte heroriëntering van de doelgroepverminderingen van 'langdurig' werklozen' naar 'oudere laagverloonden' in Vlaanderen vanaf 2016 als gevolg van het nieuwe doelgroepenbeleid van het Vlaams Gewest, die aangekondigd werd maar nog niet in wetteksten werd vastgelegd. Ook de impact van de dienstenchequesubsidies zal licht dalen en dit wegens vraagbeperkende maatregelen in Wallonië (het Waals Gewest zal de fiscale aftrekbaarheid met twee derden verminderen vanaf 2016).

De stijgende lasten aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt remmen de daling van de loonwage af. Ten eerste, bij onveranderde parameters daalt de impact van de parafiscale werkbonus, i.e. de werknemersbijdrageverminderingen ten gunste van laagverloonden, in de tijd onder druk van reële brutoloonstijgingen aangezien de lageloongrens alleen geïndexeerd is aan de gezondheidsindex en dus het gemiddelde brutoloon niet volgt (zie elektronische statistische annex). En ten tweede, de gemiddelde bedrijfsvoorheffingvoet stijgt naarmate de reële brutolonen stijgen.

1. Verhoging van het basisforfait met 14 euro per kwartaal per VTE en verhoging van de lageloongrens (voor een vte per kwartaal) met 480 euro, geïndexeerd aan de lageloongrens van de werkbonus, in januari 2019 voor de werknemers die niet onder de sociale maribel of de beschutte werkplaatsen vallen.
2. Verhoging van het loonsubsidiepercentage (t.o.v. de brutolonen van de betrokken prestaties) van 20,4 % (januari 2016) naar 22,8 % (januari 2019).
3. Verhoging van het sociale maribelforfait met 14 euro per kwartaal per VTE in januari 2019.

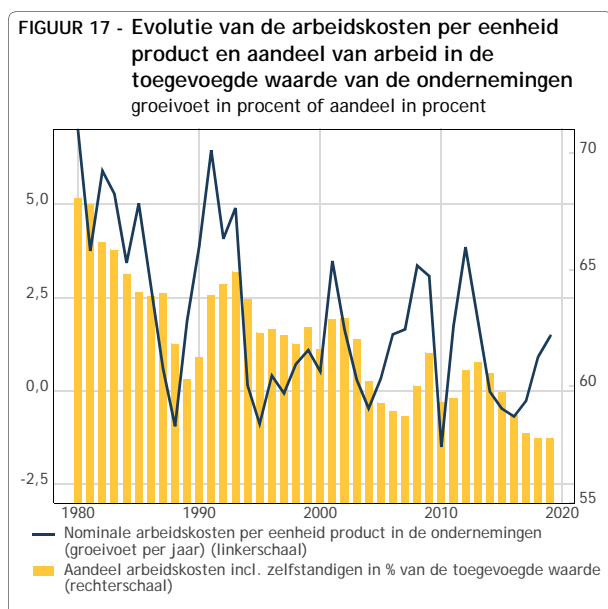
Die evolutie na 2016 moet gezien worden in het licht van een werkloosheidsgraad die gaandeweg daalt, de stijging van de productiviteitsgroei van gemiddeld 0,6 % in 2015-2016 naar gemiddeld 1,0 % per jaar in 2017-2020, de stabiliteit van de loonwage (zie kader), en de waaier van mogelijke reacties van de sociale partners op de brutoloonremmende voorschriften van de opeenvolgende federale regeringen in 2013-2016 (reële brutoloonblokkeringen, indexsprong).

Na 2016 wakkeren de evolutie van productiviteit en werkloosheid de arbeidskostengroei aan. Of de reële brutoloonblokkering en de indexsprong verworven blijven, is onduidelijk. Eén mogelijke hypothese is dat de van boven opgelegde brutolooninleveringen als kunstmatig gezien worden en dus via een inhaalbeweging zullen leiden tot versnelde brutoloonstijgingen in de toekomst (net zoals in landen zonder automatische indexering van de lonen aan de prijzen, brutolonen versneld stijgen na elke nieuwe loononderhandelingsronde). Een andere mogelijkheid is dat de brutolooninleveringen – zelfs indien opgelegd – impliciet de verminderde onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties bevestigen en dat het dus niet tot een inhaalbeweging zal komen, ongeacht de brutolonen in de periode tot 2016 ('bygones are bygones'). In deze Vooruitzichten wordt uitgegaan van een compromis tussen die twee extreme opvattingen.

De nominale arbeidskosten per eenheid product drukken de inflatie beneden de ECB-norm van 2 %.

In 2015-2020 zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product met gemiddeld 0,5 % per jaar stijgen (figuur 17), beduidend trager dan de ECB-inflatiedoelstelling van 'minder dan maar dicht in de buurt' van 2 %. Aanvankelijk zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product dalen (-0,5 % en -0,7 % in 2015 en 2016), maar achteraf opnieuw en versneld stijgen en uiteindelijk tegen 2020 groeien met 2,0 %, goed voor gemiddeld 1,0 % per jaar in 2017-2020.

Verdere trendmatige daling van het loonaandeel gedurende de projectiehorizon.

Na een tijdelijke en – in historisch perspectief – bescheiden opstoot naar 61,0 % in 2013 brokkelt het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen af en daalt van 60,6 % in 2014 naar 58,0 % in 2020. Ter vergelijking, het loonaandeel daalde van gemiddeld 64,0 % in de jaren tachtig over gemiddeld 63,0 % in de jaren negentig naar gemiddeld 60,6 % in de jaren 2000.

Op lange termijn weerspiegelt het loonaandeel de mate waarin arbeid en andere productiefactoren met elkaar vervangbaar zijn in functie van de relatieve kosten van arbeid en andere productiefactoren. Ook de relatieve onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties is een determinerende factor voor het loonaandeel op lange termijn in de mate dat lonen collectief onderhandeld worden en

de arbeidsmarkt geen perfect-competitieve structuur heeft. Arbeidslastenverlagingen daarentegen, via werkgeversbijdrageverminderingen of loonsubsidies, hebben door de band een onmiddellijke, tijdelijke, daling van het loonaandeel tot gevolg, een effect dat meespeelt in 2016 en 2019. Daarom is vooralsnog onduidelijk of de verdere daling van het loonaandeel na 2014 een nieuwe langetermijntendens inluit of integendeel tijdelijk is.

3.3. Werkgelegenheid

De werkgelegenheidsgroei versnelt tot 2017, maar valt daarna terug naarmate zowel de groei van de activiteit afzwakt als de productiviteitsgroei aantrekt.

Na twee jaar van stagnatie (-0,3 % groei in 2012; 0,1 % groei in 2013), groeide de activiteit in de marktsector in 2014 met 1,1 %. Een belangrijk gedeelte van die groei werd weliswaar opgeslorpt door de aantrekkende productiviteitsgroei: zowel de groei van de arbeidsproductiviteit per uur (+0,4 %) als die van de gemiddelde arbeidsduur (+0,3 %) versnelden (tabel 9). Dat is het gevolg van een inhaalbeweging, die volgt op de labour hoarding die was opgebouwd tijdens de jaren van laagconjunctuur. Bovendien was de toename van de dienstencheque (DC)-werkgelegenheid vorig jaar ook veel minder groot dan voorheen, zodat de groei in de marktsector ook om die reden minder arbeidsintensief werd. De toename van de marktwerkgelegenheid bleef dan ook beperkt tot 0,4 %.

TABEL 9 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2008	2009- 2014	2015- 2020	2013	2014	2015	2016	2017- 2019	2020
Reële toegevoegde waarde	2,3	0,4	1,7	0,1	1,1	1,4	1,7	1,9	1,7
Arbeidsproductiviteit per uur	1,9	-0,1	0,9	0,1	0,4	0,5	0,7	0,9	1,2
Arbeidsvolume	0,4	0,5	0,9	0,0	0,7	0,9	1,0	0,9	0,5
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	0,1	0,0	-0,1	-0,1
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,7	0,4	0,9	-0,3	0,4	0,8	1,0	1,0	0,6
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,6	0,0	0,8	0,4	0,7	0,6	0,7	0,8	1,1

Vanaf dit jaar verstevigt de groei van de activiteit in de marktsector verder, tot 1,9 % tijdens de periode 2017-2018, om nadien enigszins terug te vallen en in 2020 nog 1,7 % te bedragen (tabel 9). Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde in de marktsector op middellange termijn met 1,7 % per jaar, gevoelig meer dan tijdens de afgelopen zes jaar – die dan ook twee recessies bevatten – maar minder sterk dan tijdens de drie decennia die aan de financiële crisis voorafgingen.

In de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur spelen zowel conjuncturele, structurele (deeltijdarbeid) als compositie-effecten (de verdeling van de werkgelegenheid naar arbeidsstatuut en bedrijfstak) een rol. De conjunctuur beïnvloedt vooral de evolutie van het aantal gewerkte uren per voltijdsequivalente loontrekkende job. Die zouden pas in de loop van dit jaar terug opklimmen tot een conjunctureel neutraal niveau, wat aan het begin van de projectieperiode nog voor opwaartse druk zorgt op de gemiddelde arbeidsduur.

De impact van deeltijdarbeid komt tot uiting in de evolutie van het aantal voltijdse equivalenten per hoofd van de loontrekkende werkgelegenheid (de 'VTE-factor'). De historische neerwaartse trend in de VTE-factor was de jongste jaren al weggevallen, omdat de toename van het aandeel deeltijdse jobs vertraagde (o.a. omdat de DC-werkgelegenheid op kruissnelheid kwam) en tegelijk ook de relatieve duur van een deeltijdse t.o.v. een voltijdse job bleef toenemen. Bovendien remt de verstrenging van de toegang tot deeltijdse tijdscrediet (geen RVA-uitkering meer voor nieuwe aanvragen zonder motief; verder optrekken van de instapleeftijd voor de landingsbanen) de groei van het aandeel van deeltijdse jobs in de loontrekkende werkgelegenheid verder af. De VTE-factor zou zelfs licht toenemen gedurende de projectieperiode.

Compositie-effecten zorgen daarentegen voor effecten à la baisse op de gemiddelde arbeidsduur gedurende de gehele periode. Enerzijds verandert de samenstelling van de zelfstandige werkgelegenheid ten nadele van de bedrijfstakken met de hoogste arbeidsduur (met name de landbouw). Daarnaast daalt ook het aandeel van de zelfstandige werkgelegenheid in de totale marktwerkgelegenheid. Aangezien zelfstandigen gemiddeld een hoger aantal uren werken, zorgt dat ook voor een negatief effect op de gemiddelde arbeidsduur. Die laat-

ste zou nog licht toenemen in 2015, stabiliseren in 2016 en vanaf 2017 een licht negatief groeipad volgen (-0,1 % per jaar).

De gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit per uur was licht negatief tijdens de jongste zes jaar (tabel 9: -0,1 % per jaar), zowel omdat de periodes van neergaande conjunctuur (2009; 2012-2013) gepaard gingen met forse inzinkingen van de productiviteit als omdat in de periode van herneming (2010-2011) de groei uitzonderlijk arbeidsintensief was. Tijdens de projectieperiode zou de productiviteitsgroei per uur geleidelijk aansterken, van 0,5 % in 2015 tot 1,2 % in 2020, naarmate ook de groei van de lonen voor indexering versnelt (zie afdeling 2).

In historisch opzicht blijft de groei van de productiviteit per uur (0,9 % per jaar gemiddeld tijdens de projectieperiode) echter laag. Gedeeltelijk kan het arbeidsintensief karakter van de groei verklaard worden door de verschuiving van de werkgelegenheid van takken met hoge productiviteitsgroei naar takken met lage productiviteitsgroei, hoewel de minder sterke expansie van de DC-werkgelegenheid (zie verder) de neerwaartse druk op de productiviteitsevolutie enigszins afzwakt. Macro-economisch en op lange termijn (zie hoofdstuk 2, afdeling 2.1) wordt de vertraging van de productiviteitsgroei echter verklaard door een structurele afname van zowel de groei van de kapitaalintensiteit als van de totale factorproductiviteit, wat het groeipotentieel van de Belgische economie verzwakt.

De groei van de marktwerkgelegenheid verdubbelt dit jaar (tot 0,8 %), trekt verder aan tot 2017 (tot 1,2 %), maar valt daarna terug (tot 0,6 % in 2020) naarmate zowel de groei van de activiteit afzwakt als de productiviteitsgroei aantrekt. Gemiddeld over de projectieperiode groeit de marktwerkgelegenheid met 0,9 % per jaar, meer dan het dubbele van de gemiddelde groei uit de periode 2009-2014 en zelfs hoger dan het gemiddelde uit de drie decennia die de financiële crisis voorafgingen.

De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijft slinken, terwijl in de bouw en de handel en horeca het aantal banen nu terug groeit.

De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijft ook tijdens de projectieperiode verder afnemen, zij het in een lager tempo dan in het recente verleden. Terwijl tijdens de afgelopen zes jaar de groei van de toegevoegde waarde gemiddeld nog negatief was in de verwerkende nijverheid, neemt op middellange termijn de activiteit er terug toe. Die groei is echter lang niet voldoende om de – nog altijd aanzienlijke – productiviteitswinsten te overtreffen, zodat de werkgelegenheid nog eens 32 200 eenheden inboet (-1,1 % per jaar), gevoelig minder weliswaar dan tijdens de afgelopen zes jaar (- 80 300 arbeidsplaatsen). Vooral in de meer cyclische takken binnen de productie van intermediaire- en kapitaalgoederen gaan nu minder arbeidsplaatsen verloren dan tijdens de jongste zes jaar, maar in de consumptiegoederenindustrie blijft de uitstoot van arbeidskrachten even sterk als in het recente verleden.

De activiteit in de bouwnijverheid staat al een aantal jaren onder druk, onder meer omdat het moeilijke macro-economische klimaat woog op de investeringen van de gezinnen in woongebouwen (zie hoofdstuk 2, afdeling 2.6) en omdat ondersteunende maatregelen die genomen werden in de nasleep van de financiële crisis afgebouwd werden. De forse daling van de werkgelegenheid tijdens de jongste twee jaar staat dan ook in schril contrast met de sterke werkgelegenheidsprestaties die nog geboekt werden in de periode 2005-2012, maar moet wellicht ook toegeschreven worden aan toenemende outsourcing, waarbij ingezeten werkgelegenheid vervangen werd door gedetacheerde arbeidskrachten (geboekt als invoer van intermediaire diensten). We gaan er in deze Vooruitzichten van uit dat dit proces niet verder uitdiept, zodat, bij een bescheiden gemiddelde groei van de activiteit en bij terugvallende productiviteitswinsten, de werkgelegenheid terug zou toenemen, wat 14 400 extra banen zou opleveren op middellange termijn.

TABEL 10 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2009-2014	2013	2014	2015	2015-2020	14-08	20-14	1980	2020
Landbouw	-2,9	0,2	-2,9	0,3	-0,4	-11	-1	113	57
Industrie	-1,5	-2,0	-2,0	-0,8	-0,3	-77	-16	1278	813
- Energie	0,6	0,1	-0,9	0,4	0,6	2	2	80	53
- Verwerkende nijverheid	-2,4	-2,4	-2,0	-1,5	-1,1	-80	-32	906	476
- Bouw	0,1	-1,5	-2,2	0,4	0,9	2	14	292	285
Verhandelbare diensten	1,1	0,3	1,2	1,3	1,3	175	228	1638	3052
- Vervoer en communicatie	-1,1	-1,8	-0,3	-0,4	-0,1	-18	-2	295	264
- Handel en horeca	-0,2	-0,8	0,0	-0,2	0,3	-8	13	670	751
- Krediet en verzekeringen	-1,1	-1,4	-0,9	-0,4	-0,1	-8	-1	131	126
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening ^a	2,2	1,6	1,7	2,7	2,3	69	84	210	645
- Overige marktdiensten ^b	1,5	0,5	2,6	2,3	2,0	85	129	332	1143
- Dienstencheques en PWA-jobs	11,2	5,5	0,8	-0,1	0,6	56	4	0	122
Niet-verhandelbare diensten	0,3	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	15	-9	749	840
- Overheidsadm. en onderwijs	0,6	0,3	0,0	-0,6	-0,3	26	-14	681	795
- Huishoudelijke diensten ^c	-4,2	-12,2	4,2	1,1	2,3	-11	6	68	45
Binnenlandse werkgelegenheid	0,4	-0,3	0,4	0,6	0,7	102	201	3778	4761
Marktbedrijfstakken, waarvan:	0,4	-0,3	0,4	0,8	0,9	87	210	3028	3921
- Loontrekkenden	0,3	-0,5	0,3	0,9	1,1	47	203	2424	3162
- Zelfstandigen	0,9	0,9	0,9	0,3	0,2	40	7	604	760
Werkende bevolking	0,4	-0,3	0,4	0,5	0,7	103	201	3837	4840
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	-0,1	-0,4	0,3	0,4	0,7	-0,3	2,7	59,5	66,5

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

c. Voor eigen rekening bij gezinnen.

In de takken 'krediet en verzekeringen', 'transport en communicatie' en 'handel en horeca' gingen banen verloren sinds 2008, zowel om conjuncturele (handel, horeca, transport over de weg, opslag en vervoerondersteunende activiteiten) als om structurele redenen (krediet en verzekeringen, afbouw werkgelegenheid bij bpost). Op middellange termijn zou de werkgelegenheid nagenoeg stabiliseren in de eerste twee takken. Nochtans geldt zowel voor de tak krediet en verzekeringen als voor bepaalde deeltakken binnen transport (zoals de NMBS) dat een uitzonderlijk sterke natuurlijke uitstroom van oudere werknemers in het verschiet ligt voor de komende jaren (zie verder), wat ook mogelijkheden biedt om de werkgelegenheid versneld af te bouwen en productiviteitswinsten te boeken. In de handel en horeca – waar vorig jaar al sprake was van een positieve kentering in de evolutie van de werkgelegenheid – trekt de groei van de activiteit terug aan, getrokken door de private consumptie, wat op middellange termijn het aantal arbeidsplaatsen doet toenemen met 12 900 eenheden.

Het gros van de werkgelegenheidscreatie blijft gereserveerd voor de takken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg', terwijl de DC-werkgelegenheid sterk aan dynamiek inboet.

De takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' blijven ook op middellange termijn de belangrijkste bijdragen leveren op het vlak van jobcreatie (respectievelijk 83 600 en 127 900 bijkomende arbeidsplaatsen). In de eerste tak zou de groei van de werkgelegenheid op nagenoeg hetzelfde peil blijven als tijdens de afgelopen zes jaar (2,3 % per jaar). De werkgelegenheidsgroei wordt er als vanouds gevoed door een sterke toename van de vraag naar de corresponderende diensten – zelf getrokken

door de sterke groei van de uitgaven voor gezondheidszorg – en door een zwakke productiviteitsgroei. In de tweede – omvangrijke en heterogene – tak komt de werkgelegenheidsgroei zelfs op een hoger niveau te liggen (2,0 % groei per jaar) dan tijdens de afgelopen zes jaar. Tijdens die periode werd de cyclische component binnen die tak (de interimarbeid) immers hard getroffen door de dubbele recessie.

De groei in de DC-werkgelegenheid – de derde sterkhouders qua jobcreatie uit het voorbije decennium – stakte vorig jaar daarentegen. Het potentieel voor verdere groei in dat type werkgelegenheid lijkt – binnen het huidige toepassingsgebied – beperkt, na de snelle uitbouw sinds het midden van de jaren 2000 en na de opeenvolgende prijsverhogingen van de jongste jaren.

Bij productiviteitswinsten die in de verwerkende nijverheid systematisch hoger blijven dan in de marktdiensten, komt de verderschrijdende tertiarisering van de economie nog meer tot uiting in de sectorale verdeling van de werkgelegenheid dan in die van de toegevoegde waarde. Het gewicht van de verwerkende nijverheid in de totale binnenlandse werkgelegenheid zou krimpen van 11,1 % in 2014 tot 10,0 % in 2020, dat van de marktdiensten zou toenemen van 61,9 % tot 64,1 %. De takken die hun aandeel het sterkst zien toenemen zijn de ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’ (van 12,3 % tot 13,5 %) en de ‘overige marktdiensten’ (van 22,2 % tot 24,0 %).

Daling van de werkgelegenheid in de overheidsadministratie en bij landsverdediging; stijging in het onderwijs.

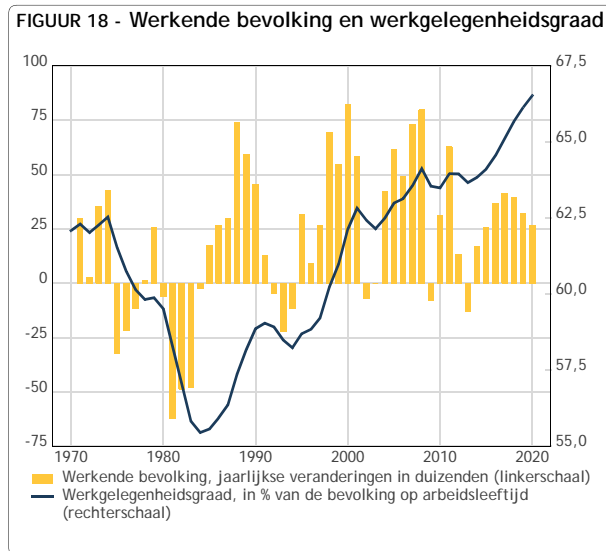
In de tak ‘overheidsadministratie en onderwijs’ steeg de werkgelegenheid tussen 2008 en 2014 met 26 200 personen, onder impuls van de sterke toename in het onderwijs (+32 400 personen). Bij de federale overheid gingen er arbeidsplaatsen verloren in die periode, zowel in de administratie (-5 800 personen) als bij landsverdediging (-9 000 personen). In 2014 is de werkgelegenheid in de tak globaal constant gebleven. In het onderwijs steeg het aantal arbeidsplaatsen verder, terwijl de werkgelegenheid kromp in de administraties op alle beleidsniveaus (door de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen) en bij landsverdediging (als gevolg van het ‘Transformatieplan van Defensie’).

In 2015 zou de overheidswerkgelegenheid dalen met 4 800 personen, door de verstrenging van de budgettaire saneringsmaatregelen in de overheidsadministraties (vooral op federaal niveau) en door een nieuwe maatregel die de Vlaamse Gemeenschap nam ter beperking van de toename van het onderwijspersoneel. Tijdens de periode 2016-2020 zou de werkgelegenheid blijven afnemen, gemiddeld met 1 900 personen per jaar. In de overheidsadministraties daalt de werkgelegenheid verder, het gevolg van maatregelen die al genomen werden op de verscheidene beleidsniveaus, terwijl de toename in het onderwijs nu vertraagt (in de veronderstelling dat de omkaderingsgraad constant blijft in projectie).

Over de gehele projectieperiode zou de werkgelegenheid in de tak ‘overheidsadministratie en onderwijs’ dus dalen met 14 400 eenheden (-21 100 personen in de overheidsadministratie in strikte zin, -2 800 personen bij landsverdediging, +9 500 personen in het onderwijs).

De werkgelegenheidsgraad neemt fors toe, maar blijft onder het Europees afgesproken streefcijfer.

Ondanks de dubbele recessie van 2009 en 2010-2011, waren er vorig jaar ruim 103 000 personen méér aan de slag dan in 2008. Aangezien terzelfdertijd de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toenam, lag de macro-economische werkgelegenheidsgraad¹ vorig jaar echter nog steeds lager dan in 2008 (63,8 % tegen 64,1 %; figuur 18).

De toename van de werkzame bevolking bedraagt dit jaar 25 500 personen, versnelt tot gemiddeld 39 200 personen in de periode 2016-2018, maar verzwakt daarna terug, en valt terug op 26 500 personen in 2020. Die toename komt volledig op het conto van de marktbedrijfstakingen, aangezien de werkgelegenheid in de niet-markttakken daalt. Op middellange termijn zou de werkzame bevolking stijgen met 201 500 personen, gemiddeld 33 600 personen per jaar.

De macro-economische werkgelegenheidsgraad stijgt dit jaar met 0,28 ppt en bereikt terug het niveau van voor de financiële crisis (64,1 %). Tijdens de periode 2016-2018 klimt hij nog forser (gemiddeld met 0,52 ppt per jaar), maar nadien vertraagt

het stijgingsritme (tot +0,39 ppt in 2020), ondanks het feit dat ook de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd verder afkalft (zie afdeling 1). In 2020 zou hij uitkomen op 66,5 %. Ook de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie² zou op middellange termijn gevoelig toenemen: van 67,3 % in 2014 tot 70,0 % in 2020. Dat is weliswaar nog ruim verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

De sterkste rekruteringsbehoeften deden zich de jongste jaren voor in de gezondheidszorg, de overige marktdiensten en -gelet op de sterke vervangingsvraag - bij de overheid.

Tabel 11 geeft de jaarlijkse netto-instroom per leeftijdsklasse in de werkzame bevolking (globaal, per arbeidsstatuut, en – voor loontrekkenden – per bedrijfstak), de beroepsbevolking en de werkloze bevolking. Sommeerend over alle leeftijdsklassen (kolom 'totaal') geeft het jaarlijkse verschil per variabele. Sinds het uitbreken van de financiële crisis (periode 2009-2014) bedroeg de toename van de werkzame bevolking (de 'uitbreidingsvraag' of UV) gemiddeld 17 200 personen per jaar. Daarnaast verlieten (netto) ook jaarlijks gemiddeld 85 900 personen van 50 jaar of meer de werkzame bevolking, waardoor een 'vervangingsvraag' (of VV) geopend werd. De totale 'rekruteringsbehoeften' (RB=UV+VV)³ die gedekt werden door netto-instromers op leeftijden onder 50 jaar bedroegen gemiddeld dus 103 100 personen per jaar.

1. Verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers.

2. Enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK, de 'enquête naar de arbeidskrachten'.

3. Voor een meer gedetailleerde definitie van die begrippen verwijzen we naar de Economische Vooruitzichten 2012-2017 van mei 2012 (hoofdstuk 4, afdeling 5).

TABEL 11 - Netto-instroom op de arbeidsmarkt per leeftijdsklasse
in duizenden; jaargemiddelden

	2009-2014					2015-2020				
	Totaal	49+	15-49	30-49	15-29	Totaal	49+	15-49	30-49	15-29
Loontrekkenden, waarvan:	9,9	-69,5	79,4	-5,7	85,1	32,0	-73,4	105,3	3,3	102,0
- Verwerkende nijverheid	-13,0	-12,8	-0,1	-6,0	5,9	-4,8	-11,2	6,4	-1,8	8,2
- Bouw	-0,9	-3,7	2,9	-1,6	4,5	2,8	-3,8	6,5	0,7	5,8
- Vervoer en communicatie	-2,9	-7,9	4,9	0,3	4,7	-0,2	-6,8	6,6	0,7	5,9
- Handel en horeca	1,5	-8,2	9,6	-3,7	13,3	5,2	-9,0	14,3	-1,1	15,3
- Krediet en verzekeringen	-1,3	-3,0	1,7	-0,4	2,1	0,0	-2,8	2,8	-0,3	3,0
- Gezondheidszorg	10,6	-5,8	16,4	3,6	12,8	13,8	-8,2	22,0	3,6	18,4
- Overige marktdiensten ^a	13,0	-7,0	20,0	-2,5	22,6	15,7	-10,2	25,9	-3,1	29,0
- Overheidsadm. en onderwijs	4,0	-18,6	22,5	5,4	17,1	-2,9	-19,3	16,4	3,2	13,3
- Ambtenaren	-2,8	-20,1	17,4	9,8	7,6	-0,9	-17,4	16,5	9,8	6,7
- Arbeiders / bedienden	12,6	-49,4	62,0	-15,5	77,6	32,8	-55,9	88,8	-6,5	95,3
Niet-loontrekkenden	7,1	-14,9	22,0	9,0	13,0	1,6	-16,7	18,3	7,1	11,1
Werkzame bevolking	17,2	-85,9	103,1	4,3	98,7	33,6	-92,0	125,5	11,7	113,9
Beroepsbevolking	26,4	-97,4	123,8	5,9	117,9	24,6	-100,3	125,0	0,6	124,4
Werkloze bevolking	9,2	-11,5	20,7	1,6	19,2	-9,0	-8,4	-0,6	-11,1	10,5

a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

In tabel 12 worden voor de werkzame bevolking die stromen uitgedrukt in verhouding tot de corresponderende werkgelegenheid (totaal, per tak of per statuut). Jaarlijks moest ten belope van 2,3 % van de werkzame bevolking gerekruteerd worden onder 50 jaar om zowel de groei van de werkzame bevolking (0,4 % per jaar) als de vervangingsbehoefte (1,9 % van de werkzame bevolking per jaar) te dekken. In de praktijk concentreert de netto-instroom zich in de leeftijden onder 30 jaar, zodat – voor de totale werkzame bevolking – de RB geïnterpreteerd kunnen worden als een rekruteringsvraag naar jongeren.

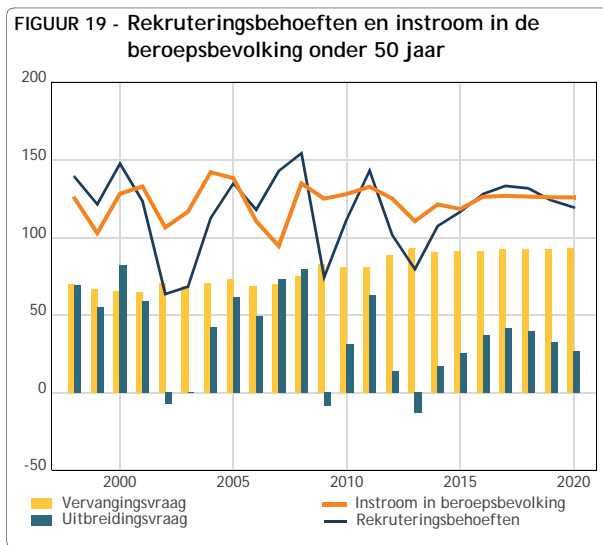
TABEL 12 - Vervangingsvraag (vv), uitbreidingsvraag (uv) en rekruteringsbehoeften (rb)
in procent van de werkgelegenheid per rubriek; jaarlijkse gemiddelden

	2009-2014					2015-2020						
	UV	VV	RB	15-49	30-49	15-29	UV	VV	RB	15-49	30-49	15-29
Loontrekkenden, waarvan:	0,3	1,8	2,1	-0,2	2,3	0,8	1,9	2,7	0,1	2,6		
- Verwerkende nijverheid	-2,4	2,5	0,0	-1,1	1,2	-1,0	2,4	1,4	-0,4	1,8		
- Bouw	-0,4	1,7	1,3	-0,8	2,1	1,3	1,7	3,0	0,3	2,7		
- Vervoer en communicatie	-1,1	3,0	1,9	0,1	1,8	-0,1	2,7	2,6	0,3	2,3		
- Handel en horeca	0,2	1,3	1,6	-0,6	2,2	0,8	1,4	2,3	-0,2	2,4		
- Krediet en verzekeringen	-1,0	2,5	1,4	-0,3	1,8	0,0	2,4	2,3	-0,2	2,6		
- Gezondheidszorg	2,4	1,3	3,6	0,8	2,8	2,6	1,6	4,2	0,7	3,5		
- Overige marktdiensten ^a	1,9	1,0	3,0	-0,4	3,3	2,1	1,3	3,4	-0,4	3,8		
- Overheidsadm. en onderwijs	0,5	2,3	2,8	0,7	2,1	-0,4	2,4	2,1	0,4	1,7		
- Ambtenaren	-0,5	3,6	3,1	1,8	1,4	-0,2	3,2	3,0	1,8	1,2		
- Arbeiders / bedienden	0,4	1,5	1,9	-0,5	2,4	1,0	1,7	2,7	-0,2	2,9		
Niet-loontrekkenden	1,0	2,0	3,0	1,2	1,8	0,2	2,2	2,4	0,9	1,5		
Werkzame bevolking	0,4	1,9	2,3	0,1	2,2	0,7	1,9	2,7	0,2	2,4		

a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

Proportioneel lagen de RB tijdens de afgelopen zes jaar het hoogst in de gezondheidszorg, in de overige marktdiensten en bij de overheid. In de eerste twee takken was de uitbreidingsvraag veruit de bepalende factor (met een belangrijke rol voor de DC-arbeid bij de overige marktdiensten), terwijl de vervangingsvraag onder het gemiddelde voor alle loontrekkenden lag. Bij de overheid daarentegen was de vervangingsvraag de dominante factor. Het valt trouwens op hoe groot de uitstroom van oudere ambtenaren is geweest tijdens de jongste jaren (20 100 personen of 3,6 % van het totale ambtenarenbestand per jaar). Die uitstroom werd niet volledig gecompenseerd door nieuwe aanwervingen of door statuutverervingen (overstap van een contractueel naar een ambtenarenstatuut), zodat het totale aantal ambtenaren met 0,5 % per jaar zakte. De vervangingsvraag lag verder ook relatief hoog (rond of boven 2,5 % van de werkgelegenheid per jaar) in de takken krediet en verzekeringen, verwerkende nijverheid en vervoer en communicatie.

De demografische druk op de vervangingsvraag wordt afgeblokt door de eindeloopbaanmaatregelen...

In figuur 19 worden voor de klasse 15-49 jaar de RB opgesplitst naar determinanten (UV en VV) en vergeleken met de jaarlijkse netto-instroom in de beroepsbevolking. De VV nam toe van 68 700 personen in 2006 tot 92 700 personen in 2013, omdat steeds sterker bevolkte cohorten de uitstapleeftijden bereiken. Vorig jaar werd die toenemende demografische druk gecounterd door het effect van de eindeloopbaanmaatregelen, zodat de VV licht afnam (tot 90 400 personen). Ook tijdens het gehele verdere verloop van de projectieperiode zouden de eindeloopbaanmaatregelen van de jongste twee regeringen er voor zorgen dat de VV nagenoeg stabiliseert. Gemiddeld ligt hij dus slechts licht hoger dan tijdens de afgelopen zes jaar (tabel 11: netto-

uitstroom van 92 000 personen in de klasse van 50 jaar of meer). Zonder hervormingen zou hij tijdens de projectieperiode 14 800 personen per jaar hoger hebben gelegen.

...maar die laatste ondersteunen ook de werkgelegenheidsgroei, die zorgt voor grotere rekruteringsbehoeften onder 50 jaar.

De eindeloopbaanmaatregelen houden meer 50-plussers aan de slag, zodat ex ante de vervangingsnoden (en dus de RB) minder snel stijgen dan bij ongewijzigd beleid. Maatregelen die het arbeidsaanbod verruimen geven echter ook een stimulans aan de globale werkgelegenheidsgroei, zodat de UV sterker toeneemt dan bij ongewijzigd beleid en het effect op de RB ex post gemilderd wordt. De UV komt tijdens de projectieperiode op een hoger peil te liggen dan tijdens de jongste zes jaar (tabel 11: +33 600 personen per jaar), waardoor de RB nu oplopen tot 125 500 personen per jaar. Het grootste gedeelte daarvan zal gericht zijn naar jongeren onder de 30 jaar (113 900 personen per jaar; 683 400 personen gecumuleerd over 6 jaar).

Het profiel van de RB volgt dat van de UV (zie figuur 19): toename tot en met 2017, geleidelijke terugval daarna. Tijdens de periode 2016-2018 liggen de RB zelfs iets hoger dan de netto-instroom in de beroepsbevolking, zodat in de klasse 15-49 jaar een netto-uitstroom uit de werkloosheid plaatsvindt. Dat deed zich de jongste decennia enkel voor in periodes van hoogconjunctuur (einde jaren '90; periode 2006-2008). Ook gemiddeld over de periode is er een lichte netto-uitstroom onder 50 jaar uit de werkloosheid (tabel 11: 600 personen per jaar). Gekoppeld aan de gebruikelijke uitstroom op oudere leeftijd (8 400 personen per jaar), betekent dit dat op middellange termijn de werkloosheid gevoelig afneemt (met 9 000 personen per jaar; zie verder afdeling 4).

De rekruteringsbehoeften dalen bij de overheid...

Zoals vermeld, drukken de eindeloopbaanhervormingen de vv in vergelijking met een situatie van ongewijzigd beleid. De maatregelen die de instroom in SWT en oudere werkloosheid aan banden leggen, spelen enkel in de markt takken. Nochtans is de impact van de hervormingen nog groter bij de overheidsadministratie en – vooral – het onderwijs, omdat de TBS-hervorming specifiek op die tak is gericht, en omdat de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen veel sterker speelt bij ambtenaren dan bij de overige werknemers. De uitstroom van ambtenaren in de hogere leeftijdsklassen blijft erg hoog, maar vermindert licht in vergelijking met de afgelopen zes jaar (17 400 personen of 3,2 % van het totale ambtenarenbestand per jaar). Zonder maatregelen zou hij nog gevoelig hoger zijn uitgevallen (naar raming 5 500 personen extra per jaar). De vv in de tak overheidsadministratie en onderwijs blijft in die omstandigheden vrijwel gelijk aan die van de afgelopen zes jaar. Omdat niet alle uitstromers vervangen zullen worden door nieuwe rekruteringen, dalen de RB echter in vergelijking met de voorbije zes jaar en neemt de overheidswerkgelegenheid af. Op te merken weliswaar dat een beleid van niet (of slecht erg partiële) vervanging van uitstromers voor een nog sterkere vermindering van de overheidswerkgelegenheid gezorgd zou hebben mochten er geen eindeloopbaanhervormingen zijn doorgevoerd.

...maar stijgen in alle markt takken.

Het aandeel van de overheid in de (netto)-rekruteringen van loontrekkenden onder 30 jaar zakt van gemiddeld 20,1 % tijdens de afgelopen zes jaar tot slechts 13 % tijdens de projectieperiode (zie tabel 11). De marktbedrijf takken krijgen dus meer ruimte om te putten uit de opeenvolgende lichtingen nieuwkomers. Uit tabel 12 blijkt dat in alle markt takken de RB bij loontrekkenden op een hoger peil komen te liggen dan in de voorbije zes jaar. Nochtans zou – na verrekening van de eindeloopbaanmaatregelen – de vv in de meeste takken vergelijkbaar blijven aan die van de afgelopen zes jaar. Dat meer gerekruteerd moet worden, komt dus vooral doordat de werkgelegenheid in alle takken sterker groeit (of minder krimpt) dan tijdens de jongste zes jaar. Die groeiverschillen zijn het meest uitgesproken in de verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid, die hun RB het sterkst zien oplopen in vergelijking met de vorige zes jaar. Dat neemt niet weg dat de RB nog steeds het hoogst blijven in de takken gezondheidszorg en ‘overige marktdiensten’. Hun aandeel in de (netto)-rekruteringen van loontrekkenden onder 30 jaar (tabel 11) neemt nog sterk toe: van 15 % tot 18 % voor de gezondheidszorg, van 26,6 % tot 28,4 % voor de overige marktdiensten.

3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

De werkloosheid steeg sinds 2008, maar minder dan de lage economische groei zou doen vermoeden...

De werkloosheid volgens de definitie van het FPB (werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen') lag vorig jaar 55 400 personen hoger dan in 2008 (tabel 13); de werkloosheidsgraad klom in die periode van 11,7 % tot 12,4 % (figuur 20). Dat ondanks de gemiddeld erg lage economische groei de werkloosheid niet sterker opliep, heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei als met de negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen.

TABEL 13 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	14-08	14-13	15-14	16-15	20-16	20-14	2014	2020
Potentieel arbeidsaanbod (1)	142	14	9	12	39	60	5419	5480
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-4	0	0	0	-1	-1	23	21
- SWT - niet werkzoekend (3)	-12	-5	-12	-18	-56	-86	102	16
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	159	19	21	30	96	148	5295	5442
- Werkende bevolking	103	17	25	37	139	201	4639	4840
- Administratieve werkzoekenden (5)	98	14	7	4	-8	3	598	601
* waarvan: 15 tot 49 jaar	62	4	-9	-12	-43	-65	454	389
* waarvan: 50 jaar en meer	36	10	17	17	35	68	143	212
** waarvan: SWT (5bis)	4	0	6	8	20	34	5	39
- 'Oudere werklozen' (6)	-42	-12	-12	-11	-34	-57	58	1
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	55	2	-4	-7	-43	-54	656	602
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-6	-12	-24	-7	-32	-63	495	432
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	61	14	20	0	-11	9	161	170
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	39	-3	-17	-25	-100	-141	781	640
p.m. SWT - totaal (3)+(5bis)	-8	-4	-6	-9	-37	-52	107	55
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	0,4	-0,1	-0,3	-0,5	-1,9	-2,7	14,4	11,7
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	0,7	0,0	-0,1	-0,2	-1,0	-1,3	12,4	11,1

1. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

... terwijl er een tendens was naar sterkere beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt en stringenter toegang tot uitkeringen...

Die periode werd ook gekenmerkt door een tendens naar strengere eisen op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt en stringenter voorwaarden voor het verkrijgen of behouden van werkloosheidsgebonden uitkeringen. In de jongere leeftijdsklassen werd de inschakelingstijd voor werkloze schoolverlaters verlengd (zodat zij gedurende langere tijd niet-uitkeringsgerechtigd blijven) en bracht de striktere opvolging van het zoekgedrag méér schorsingen van uitkeringsgerechtigden met zich mee. In de oudere leeftijdsklassen werd minder beroep gedaan op de statuten van vervroegde uittreding. Zo daalde het aantal SWT'ers met 8 200 personen in die periode en moest een gedeelte van hen beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt (+3 600 werkzoekende SWT'ers). Bovendien had de stelselmatige verhoging van de instapleeftijd voor het verkrijgen van de vrijstelling om in te gaan op jobaanbiedingen een sterke vermindering tot gevolg van het aantal personen met het statuut van 'oudere werkloze' (-42 500 personen sinds 2008). Dat werd weliswaar in belangrijke mate gecompenseerd door een toename van het aantal uitkeringsgerechtigde werkloze 50-plussers die administratief beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt.

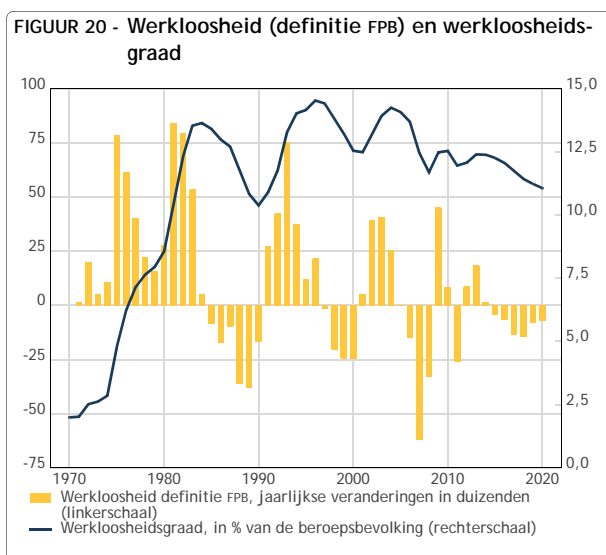
Door die tendens veranderde de samenstelling van de arbeidsreserve¹. Enerzijds steeg het aantal administratieve werkzoekenden tijdens de jongste zes jaar (+97 800 personen) sterker dan de FPB-werkloosheid. Anderzijds daalde het aantal werkloze uitkeringstrekkers (tabel 13: -6 000 personen en zelfs -17 800 personen indien alle SWT'ers meegerekend worden).

...die nog verder wordt uitgediept op middellange termijn.

Tijdens de projectieperiode wordt die tendens nog verder uitgediept. De beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd zorgt er dit jaar voor dat naar raming 21 500 personen niet langer beroep kunnen doen op een werkloosheidsuitkering. Daarnaast worden ook de toegangsvoorwaarden voor het verkrijgen van de inschakelingsuitkering nog verder verstrengd. Ook worden de instapleeftijden en anciënniteitsvoorwaarden in de verscheidene SWT-regimes opnieuw opgetrokken. Ten slotte wordt vanaf dit jaar van alle nieuw instromende SWT'ers en werklozen op oudere leeftijd minstens een 'aangepaste beschikbaarheid' voor de arbeidsmarkt vereist. Dat betekent dat gedurende de projectieperiode het stelsel van oudere werkloosheid de facto uitdooft (tabel 13: -57 000 personen) en dat op het einde van de periode het merendeel van de SWT'ers tot de categorie werkzoekenden zal behoren.

De daling van de werkloosheidsgraad versnelt aan het begin van de periode, vertraagt nadien.

De conjuncturele herneming zorgde er voor dat de werkzame bevolking vorig jaar terug steeg (+ 17 000 personen), maar dat was nog onvoldoende om de stijging van de beroepsbevolking (+ 18 600 personen) op te vangen, zodat de werkloosheid (volgens FPB-definitie) nog licht toenam (+1 500 personen). De werkloosheidsgraad stabiliseerde op 12,4 %. Het aantal personen in het stelsel van oudere werkloosheid daalde opnieuw fors (-12 500 personen), na het optrekken van de minimale instapleeftijd in het statuut tot 60 jaar, zodat het aantal werkzoekenden wel nog aanzienlijk toenam (+14 000 personen). Het aantal SWT'ers dat niet beschikbaar moest zijn voor de arbeidsmarkt daalde ook substantieel (-4 600 personen), zodat de globale arbeidsreserve wél licht afnam.

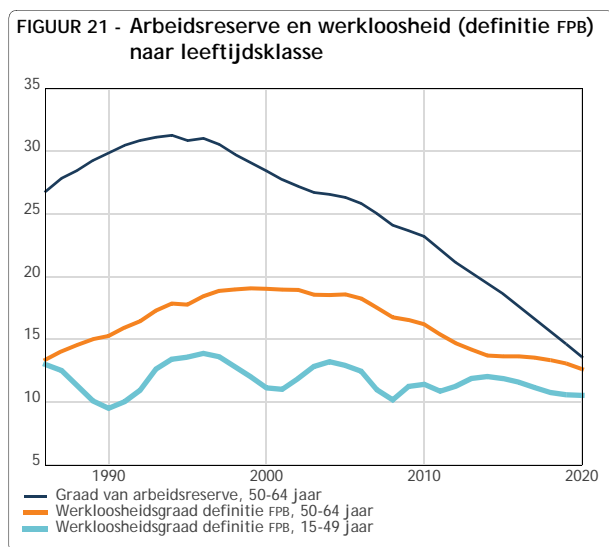
Dit jaar sterkt de toename van de werkzame bevolking verder aan (+25 500 personen). De beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd zorgt voor een neerwaartse schok op de beroepsbevolking, maar de eindeloopbaanmaatregelen verruimen het arbeidsaanbod, dat toeneemt met 21 200 personen. De werkloosheid daalt dit jaar dus met 4 300 personen en de werkloosheidsgraad zakt tot 12,3 %. Het feit dat nieuwe instromers in SWT nu beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt (+ 6 300 personen), verhoogt de werkloosheid in de FPB-definitie². De verdere ontmanteling van het statuut van 'oudere werkloze' (-11 500 personen) laat a priori de werkloosheid volgens FPB-definitie ongemoeid, maar draagt er toe bij dat het aantal werkzoekenden (inclusief aangepaste beschikbaarheid) ook dit jaar blijft toenemen (+ 7 300 personen).

1. Arbeidsreserve: werkloosheid definitie FPB plus niet-werkzoekende SWT'ers en voltijdse loopbaanonderbrekers.
2. Bij de opmaak van de jongste Economische Begroting werd er nog van uitgegaan dat de volledige bestaande stock SWT'ers onder 60 jaar vanaf 1 januari van dit jaar beschikbaar werd voor de arbeidsmarkt, zodat de transfer tussen niet-werkzoekende en werkzoekende SWT'ers veel abrupter gebeurde. De werkloosheid volgens FPB-definitie zou dit jaar dan veel sterker zijn opgelopen. Inmiddels werd de maatregel beperkt tot nieuwe instromers en werd de notie 'aangepaste beschikbaarheid' in het leven geroepen.

Zowel de groei van de beroepsbevolking als die van de werkzame bevolking versnellen tijdens de eerste helft van de projectieperiode om daarna enigszins terug te vallen (zie afdelingen 1 en 3), maar voor de werkzame bevolking is dat profiel meer uitgesproken, zodat de afname van de werkloosheid eerst oploopt (tot gemiddeld 13 900 personen in de periode 2017-2018), maar daarna terugvalt (-7 000 personen in 2020). De werkloosheidsgraad daalt gedurende de gehele periode, sterker in 2017-2018 weliswaar, en komt uit op 11,1 % in 2020.

Op zes jaar tijd daalt de werkloosheid in de FPB-definitie met 53 700 personen. Omdat ook het aantal niet-werkzoekende SWT'ers drastisch terugvalt, daalt de arbeidsreserve nog veel sterker (- 141 300 personen) en zakt de graad van arbeidsreserve¹ veel meer (van 14,4 % tot 11,7 %). Terzelfdertijd bestaat – na de uitdoving van het stelsel van oudere werkloosheid en gezien de groeiende beschikbaarheid van SWT'ers – op het einde van de periode vrijwel de volledige arbeidsreserve uit werkzoekenden. Het aantal werkzoekenden ligt in 2020 zelfs licht boven het niveau uit 2014 (+ 3 300 personen).

De daling van de graad van arbeidsreserve bij 49-plussers versnelt nog...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar daalde de graad van arbeidsreserve structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 31,3 % in 1994 tot 24,1 % in 2008 (figuur 21). Ook in de jaren volgend op de financiële crisis bleef hij significant dalen, tot 19,5 % in 2014. Het aantal SWT'ers nam in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod af van 8,5 % in 2008 tot 6,8 % in 2014; het aantal 'oudere werklozen' van 7,4 % tot 3,7 %. Die evolutie ging slechts gedeeltelijk ten koste van een verhoogd aandeel van administratief werkzoekenden in het potentieel arbeidsaanbod (toename van 7,9 % tot 9,1 %). Dat betekent dat sinds 2008 de werkzame bevolking nog sterker is gegroeid dan het potentieel arbeidsaanbod in de klasse 50-64 jaar. De werkgelegenheidsgraad klonk er van 50,9 % in 2008 tot 57,4 % in 2014, in de klasse 55-64 jaar zelfs van 38,3 % tot 46,6 %.

Tijdens de projectieperiode zou het aandeel van oudere werklozen in het potentieel arbeidsaanbod verschrompelen tot 0,1 % en dat van SWT'ers verder slinken tot 3,2 %. Dat laatste is het gevolg van de striktere toegangsvoorwaarden, maar ook van de invoering van de 'aangepaste beschikbaarheid' voor nieuwe instromers. Die zou voor een bijkomend ontradend effect op de instroom maar ook voor hertewerkstelling van SWT'ers moeten zorgen. Ondanks het feit dat de eindeloopbaanstatuten stelselmatig afgebouwd worden, zou de toename van administratief werkzoekenden in de oudere leeftijdsklassen beperkt blijven: hun aandeel in het potentieel arbeidsaanbod stijgt tot 12,4 % in 2020. De afname van de graad van arbeidsreserve zou in de oudere leeftijdsklassen dus nog versnellen in vergelijking met het recente verleden, zodat hij op het einde van de periode zakt tot 13,6 % (figuur 21). De afname van de werkloosheidsgraad in de FPB-definitie wordt in die klasse geremd door de geleidelijke opname van SWT'ers bij de werkzoekenden.

In dit scenario is er een belangrijke stijging van de werkgelegenheidsgraad in de oudere leeftijdsklassen: van 57,4 % tot 64,1 % in de klasse 50-64 jaar, van 46,6 % tot 57,2 % in de klasse 55-64 jaar. In de eerste plaats wordt die stijging verklaard door de toename in de graad van potentieel arbeidsaanbod (cohort-effecten bij vrouwen; verstrenge toegang tot vervroegd pensioen). Bij 55-plussers geldt bovendien dat de massale afbouw van de eindeloopbaanstelsels meer personen aan de slag houdt en de arbeidsreserve doet verminderen. Hoe sterk, zal onder meer afhangen van de concrete invulling van zowel de 'aangepaste beschikbaarheid' als de

1. Verhouding tussen arbeidsreserve en potentieel arbeidsaanbod (arbeidsreserve plus werkende bevolking).

begeleidende maatregelen op het vlak van arbeidsbemiddeling die in de praktijk door de gewesten zullen worden uitgewerkt, maar vooralsnog erg onduidelijk blijven. In deze Vooruitzichten zijn we van de hypothese uitgegaan dat het aandeel van werkzoekenden in het potentieel arbeidsaanbod in de klasse 58-64 jaar op termijn tendeert naar wat geobserveerd wordt op 57 jaar (leeftijd waarvoor de mogelijkheid tot vervroegde uittreding al vroeger werd afgebouwd), maar dat die evolutie in 2020 nog niet op kruissnelheid zou zijn.

...terwijl de werkloosheidsgraad in de klasse onder 50 jaar naar zijn bodemniveau van de jongste decennia neigt.

Ex ante zet die toename van de werkgelegenheid in de oudere leeftijdsklassen opwaartse druk op de werkloosheidsgraad in de overige leeftijdsklassen. Ex post hebben arbeidsaanbodverruimende maatregelen – via de neerwaartse druk op de evolutie van de loonkosten die zij genereren – echter ook een positief effect op de globale werkgelegenheid en wordt het effect op de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar gemilderd. De werkloosheidsgraad in die klasse (die traditioneel sterker beïnvloed wordt door cyclische factoren) klom sinds het uitbreken van de financiële crisis van 10,2 % tot 12,1 %. Hij neemt aanhoudend, zij het in bescheiden mate, af tijdens de gehele projectieperiode, om in 2020 uit te komen op 10,5 %, in de buurt van de bodemniveau's die golden in conjunctureel gunstige periodes tijdens de laatste decennia.